

Vormgeven aan kunst en cultuur in het mbo

Inzichten van voorlopers in het mbo over kansen en beleid voor kunst en cultuur

K^L
A C

Inhoud

1	Aanleiding en doel	3
2	Onderzoeksvragen en methode	4
2.1	Doel en vragen	4
2.2	Hoe hebben we dit gedaan?	5
3	Algemeen vormende opdracht in het mbo	6
3.1	Burgerschap	6
3.2	De pilot met de MBO Cultuurkaart	7
4	De praktijkvoorbeelden	9
4.1	Albeda, Rotterdam	9
4.2	Firda	12
4.3	Het Graafschap College	16
4.4	Koning Willem I College	19
4.5	Het ROC van Amsterdam en Flevoland	22
4.6	Noorderpoort	24
4.7	Zadkine	26
5	Conclusie	30
	Organisatie	30
	Missie en visie ten aanzien van algemene vorming	30
	Missie, visie en beleid ten aanzien van kunst en cultuur	30
	Kunst en cultuur in de praktijk	31
	MBO Cultuurkaart	32
6	Aanbevelingen	34
	Bijlage Overzicht geïnterviewden	36

1 Aanleiding en doel

Sinds 2016 maakt LKCA zich sterk voor kunst en cultuur in het mbo. Alle 500.000 mbo-studenten moeten via school in aanraking kunnen komen met kunst en cultuur. Er is in het mbo alleen geen verplicht cultuurvak (zoals ckv in het voortgezet onderwijs), waardoor cultuureducatie niet vastligt en er grote verschillen zijn per mbo. We zien mbo's waar veel aandacht is voor kunst en cultuur en mbo's waar (nog) niet zoveel gebeurt op dit gebied. We zien gelukkig ook veel mooie praktijkvoorbeelden en er ontstaan mooie samenwerkingen met de culturele sector. De NPO-gelden en de pilot met de Cultuurkaart geven cultuureducatie in het mbo een boost. Maar hoe duurzaam zijn deze positieve voorbeelden en ontwikkelingen? En komen kunst en cultuur daadwerkelijk terug in het beleid?

Een mbo heeft een drievoudige opdracht voor haar studenten: opleiden voor een beroep, voor een vervolgopleiding en tot een volwaardige burger. In dit onderzoek richten we ons op deze laatste opdracht en de rol van kunst en cultuur hierbij. Veel bestuurders van mbo-scholen vinden dat kunst en cultuur horen bij de algemene vormende opdracht: zij vinden het belangrijk dat hun studenten in aanraking komen met de lokale culturele sector. Maar er zijn nog maar weinig scholen die kunst en cultuur in hun centrale visie en missie hebben opgenomen. In dit onderzoek spreken we bestuurders en medewerkers (cultuurcoördinatoren, projectleiders en beleidsmedewerkers) van mbo-instellingen die hierin vooroplopen. Wat is volgens deze voorlopers de waarde van kunst en cultuur bij de algemene vorming van hun studenten? Hoe geven zij dit vorm in de praktijk? En hoe borgen zij kunst en cultuur in het beleid, de visie en de missie van de school? We hopen dat we andere mbo-instellingen hiermee inspireren en aanknopingspunten bieden om kunst en cultuur een (vaste) plek te geven op hun eigen school.

2 Onderzoeksvragen en methode

2.1 Doel en vragen

Het doel van dit onderzoek is een beeld schetsen van de stand van zaken bij de ‘voorlopers’ die kunst en cultuur inzetten bij de invulling van de algemeen vormende opdracht. Wat ligt er formeel vast en hoe duurzaam is dit? Hierbij zoomen we in op de volgende onderwerpen/vragen:

Visie, missie en beleid ten aanzien van algemene vorming

- Is er overstijgend beleid gericht op algemene vorming? Hoe ziet dit beleid eruit, ligt dit vast en op welke manier?
- Hoeveel vrijheid hebben de locaties van de mbo-instelling om dit overstijgende beleid zelf vorm te geven? En hoe is dit in vergelijking met de onderliggende terreinen van burgerschap, Nederlands en LOB?

Kunst en cultuur ten aanzien van algemene vorming

- Welke meerwaarde brengen kunst en cultuur en de culturele sector voor de algemeen vormende opdracht?
- Zijn kunst en cultuur onderdeel van de overstijgende visie, missie en beleid gericht op algemene vorming? Zo ja, hoe is dit hierin opgenomen?
- Hoe vertaalt zich dit naar het curriculum en de opleidingen?
- Waar is dit belegd in de organisatie?
- Hoeveel invloed heeft het College van Bestuur (CvB) hierop en hoeveel vrijheid hebben de opleidingen? Hoe wordt dit ondersteund vanuit het CvB?

Voorbeeld uit de praktijk

- Wat zien de geïnterviewden als het mooiste voorbeeld vanuit de praktijk?
- Hoe krijgt dit praktijkvoorbeeld in de grote organisatie een plek, hoe duurzaam is het en hoe sluit dit aan bij de overkoepelende missie en visie?

Pilot met de MBO Cultuurkaart

Het ministerie van OCW heeft vanaf 2022 vijf miljoen euro cultuurgeld beschikbaar gesteld voor het mbo. Dit betekent dat er voor twee jaar per student € 21,- beschikbaar is (€ 10,50 van de school aangevuld met € 10,50 van OCW) waarmee docenten aanbod van culturele organisaties in de lessen kunnen gaan integreren voor bijvoorbeeld burgerschap.

- Doen de bestuurders van de mbo-instelling mee aan deze pilot en zo ja, waarom?
- Hoe heeft deze pilot een plek in de grote organisatie?
- Hoe is dit vastgelegd?

2.2 Hoe hebben we dit gedaan?

Door middel van semigestructureerde interviews bij zeven mbo-instellingen (ROC's) waarvan we weten dat ze actief aan de gang zijn met kunst en cultuur. We gingen in gesprek met bestuurders en 'uitvoerenden' (practoren, projectleiders, beleidsmedewerkers en cultuurcoördinator). De gesprekken vonden zoveel mogelijk live plaats en volgden een leidraad (zie pagina 4). De interviews zijn opgenomen, getranscribeerd en geanalyseerd.

We spraken medewerkers van de volgende ROC's:

- Albeda
- Firda
- Graafschap College
- Koning Willem I College
- ROC van Amsterdam - Flevoland
- ROC Noorderpoort
- Zadkine

In totaal spraken we 16 personen: 8 bestuurders, 2 practoren, 2 projectleiders, 1 cultuurcoördinator en 3 beleidsmedewerkers (zie de bijlage voor een overzicht van de geïnterviewden).

3 Algemeen vormende opdracht in het mbo

In dit onderzoek kijken we naar hoe kunst en cultuur een plek krijgen binnen de algemeen vormende opdracht van het mbo. In de Wet Educatie en beroepsonderwijs (WEB) van 1996 is vastgelegd dat deelnemers aan het mbo zich moeten kwalificeren voor:

- uitoefening van een beroep;
- doorstroom naar een hoger onderwijsniveau;
- deelname aan de maatschappij (burgerschap).

Algemene vorming en persoonlijke ontplooiing zijn de basis van een goede maatschappelijke participatie. Het kwalificatieonderdeel loopbaan en burgerschap bereidt deelnemers voor op het vormgeven van hun eigen loopbaan en op participatie in de maatschappij. De loopbaan- en burgerschapseisen gelden voor iedereen die een mbo-diploma wil halen. Voor deze kwalificatie geldt een inspanningsverplichting, geen resultaatverplichting. Instellingen mogen zelf, op basis van het loopbaan- en burgerschaps-document, een inspanning bepalen en vastleggen in hun Onderwijs- en Examen Reglement.

De elementen die bij loopbaanoriëntatie aan de orde komen en de vier dimensies die bij burgerschap horen zijn wettelijk vastgelegd. De eisen zijn voor de cohorten vanaf 2016 aangescherpt op het gebied van kritische denkvaardigheden. De mbo-school zorgt ervoor dat alle elementen en dimensies gedurende de opleiding aan de orde komen (resultaatverplichting). De mbo-school legt in een verantwoordingsdocument vast aan welke eisen de deelnemer op het gebied van loopbaan en burgerschap moet voldoen (inspanningsverplichting). In tegenstelling tot alle andere kwalificatie-eisen in het mbo, is er voor loopbaan en burgerschap geen enkele differentiatie naar niveau en/of doelgroep. Dit betekent dat scholen zelf de ruimte krijgen en moeten nemen om de invulling van het onderwijs en de inspanningsverplichting aan te passen aan hun doelgroepen.

3.1 Burgerschap

De wettekst voor het punt 'deelname aan de maatschappij (burgerschap)' luidt: 'Het beroepsonderwijs bevordert tevens de algemene vorming en de persoonlijke ontplooiing van de deelnemers en draagt bij tot het maatschappelijk functioneren' (art. 1.2.1 lid 2).

Deze wettekst is erg algemeen en laat alle ruimte voor de mbo's om dit zelf in te vullen. De basis voor burgerschap wordt nu nog gevormd door vier dimensies: politiek-juridisch, economisch, sociaal-maatschappelijk en vitaal burgerschap. Dit gaat veranderen. In het mbo staat burgerschapsonderwijs het afgelopen decennium steeds sterker in de belangstelling. Het is belangrijk om je naast een beroepsopleiding breed te ontwikkelen en om sociaal-maatschappelijke kennis en vaardigheden op te doen. De kamerbrief¹ over versterking van het burgerschapsonderwijs in het mbo van Minister Dijkgraaf vat de resultaten van verschillende onderzoeken duidelijk samen. Het blijkt voor mbo-scholen niet eenvoudig om burgerschap een volwaardige plek in het onderwijs te geven:

1 [Kamerbrief minister Dijkgraaf 1-7-2022](#)

- De kwalificatie-eisen voor burgerschap zijn onvoldoende helder over de inhoud en minimale kwaliteit;
- De kwalificatie-eisen voor burgerschap zijn voor zowel scholen als studenten te vrijblijvend;
- De bekwaamheid van docenten om burgerschapsonderwijs te verzorgen krijgt nog onvoldoende aandacht.

In opdracht van minister Dijkgraaf bracht een expertgroep advies² uit aan het ministerie van OCW over nieuwe kwalificatie-eisen. De groep adviseert om onderscheid te maken in de curriculaire opdracht en de wettelijke pedagogische opdracht.

De pedagogische opdracht gaat over het uitdragen, voorleven en stimuleren van democratische waarden en houdingen binnen een veilig schoolklimaat. Denk aan waarden als vrijheid, gelijkwaardigheid, solidariteit, pluraliteit en zeggenschap. De school is een ‘minisamenleving’ waarin studenten kunnen oefenen met praktijken die raken aan onder meer burgerschap, diversiteit, macht en democratie. Ze leren te handelen, te reflecteren, de eigen positie te bepalen en ervaren om gehoord te worden. Hierbij speelt ook kansengelijkheid een rol. Op school krijgen studenten de kans om ervaringen op te doen die belangrijk zijn om zich te kunnen verbinden met de samenleving, ongeacht wat zij meekrijgen uit hun eigen sociale omgeving.

De curriculaire opdracht, de kern van burgerschap, hoort bij de kwalificatie-eisen waar de student aan moet voldoen om een diploma te behalen. Het bestaat uit concrete, afgebakende en samenhangende doelen in de vorm van 20 kwalificatie-eisen, geformuleerd als beheersings- en ervaringsdoelen. Deze kwalificatie-eisen zijn ingedeeld in vier thema’s: verschil en gelijkwaardigheid, individu en groep, maatschappijvisies en maatschappelijke vraagstukken en macht en besluitvorming.

In een kamerbrief³ van 3 juli 2023 geeft het ministerie aan deze kwalificatie-eisen over te nemen en minister Dijkgraaf wil de aangescherpte burgerschapsopdracht opnemen in de Wet educatie en beroepsonderwijs. Aan deze nieuwe eisen wordt een ‘passende resultaatverplichting’ gekoppeld. Scholen moeten in hun opleidingen herkenbaar aandacht besteden aan de twintig kwalificatie-eisen. Scholen moeten bovendien de ontwikkeling van **studenten** in beeld brengen.

3.2 De pilot met de MBO Cultuurkaart

Het ministerie van OCW stelde in 2022 vijf miljoen euro cultuurgeld beschikbaar voor het mbo. Dit betekent dat er voor de pilotperiode van twee jaar per student € 21,- beschikbaar is (€ 10,50 van de school aangevuld met € 10,50 van OCW) waarmee docenten aanbod van culturele organisaties in de lessen kunnen integreren voor bijvoorbeeld burgerschap. Dit geld is tot en met eind 2024 naar eigen inzicht te besteden aan klassikale en/of individuele culturele activiteiten binnen en buiten de school. Streven is dat alle scholen meedoen en dat dus alle 500.000 mbo’ers een MBO Cultuurkaart met budget krijgen. Inmiddels zijn de eerste mbo-scholen aangesloten bij de pilot en dit resulteert in 150.000 deelnemende studenten⁴.

2 [Adviesrapport Burgerschapsonderwijs](#)

3 [Kamerbrief 3-7-2023](#)

4 [Blog CIP: 150.000 deelnemende studenten aan de MBO Cultuurkaart](#)

Wil of kan de school zelf geen € 10,50 per student inleggen dan is er 2 x € 5,25 per student beschikbaar vanuit OCW. Dit bedrag is alleen door de student zelf aan individuele activiteiten uit te geven.

De twee doelen van de MBO Cultuurkaart met budget zijn de culturele ontwikkeling en het bevorderen van burgerschapscompetenties bij mbo-studenten. Burgerschap kan een apart vak zijn, onderdeel vormen van reguliere vakken of bestaan uit het verwerven van ervaringen in de vorm van excursies, workshops en voorstellingen. De cultuurkaart zou dit een boost kunnen geven.

4 De praktijkvoorbeelden

In totaal interviewden we 16 medewerkers van in totaal zeven ROC's over de waarde van kunst en cultuur voor de algemene vorming van de studenten. Hierna volgt per ROC een beschrijving van de huidige stand van zaken. We beschrijven de organisatie, zoomen in op hoe de algemeen vormende opdracht vorm krijgt in beleid en praktijk en bekijken welke rol kunst en cultuur innemen.

4.1 Albeda, Rotterdam

We spraken Gyzlene Kramer-Zeroual, programmadirecteur Strategie & Gelijke kansen bij Albeda.

De organisatie

Bij Albeda studeren 21.825 studenten aan 120 opleidingen. Albeda is één van de belangrijkste opleidingsinstituten in de regio Rotterdam. Albeda heeft 14 aanbieders op 26 locaties. Het aantal studenten per locatie varieert van een kleine 100 tot ruim 6000.

Albeda heeft een overkoepelende Raad van Toezicht en Raad van Bestuur. Elk van de mbo-colleges heeft zijn eigen bedrijfsvoering, gevormd door een collegevoorzitter, directeur onderwijs en directeur financiën. De verschillende colleges krijgen veel ruimte om invulling te geven aan het onderwijs en dus ook m.b.t. de algemene vorming. Daarnaast zijn er nog overkoepelende ondersteunende diensten zoals onderwijs & kwaliteit, bestuursdienst, financiën en huisvesting.

Missie, visie en beleid ten aanzien van algemene vorming

Albeda is al bijna 30 jaar een begrip in Rotterdam en omstreken en daar zijn de studenten en medewerkers trots op. Albeda wil - als inclusieve school voor middelbaar beroepsonderwijs - toonaangevend en waardevol zijn voor iedereen in de samenleving. Bij Albeda ontdekken en ontwikkelen studenten hun talenten en kwaliteiten. Ze groeien uit tot gewilde en ondernemende professionals, met een actieve en duurzame rol in de samenleving.

Jongeren van nu zijn zich steeds meer bewust van de impact die zij hebben op de wereld. Of het nu in de vorm is van een wereldwijde (klimaat)mars, inzamelingsacties, protestacties of inzet van sociale media: op allerlei manieren laten zij hun stem horen. Burgerschap is bij uitstek het vak dat hen helpt richting, onderbouwing en power te geven aan hun stem. Albeda heeft de ambitie om zoveel mogelijk jongeren en volwassenen duurzaam op te leiden tot vakman of vakvrouw én als actief burger. Uit de strategische visie 'Albeda Zet De Toon samen op weg naar de toekomst'⁵: "Als emancipatiemotor willen wij samenwerken aan een tolerante, verdraagzame samenleving met vitale (aantrekkelijke) wijken en buurten, met zelfredzame en zelfbewuste inwoners. Dat doen we door onze studenten te begeleiden in hun ontwikkeling tot

5 Strategische visie Albeda

actieve en verantwoordelijke burgers. Leren en werken gaan immers hand in hand met opvoeden, ontwikkelen, vorming en leren samenleven.”

De Albeda-kernwaarden (Persoonlijk, Ambitieuw en Verantwoordelijk) zijn verweven in het burgerschapsonderwijs. Op deze momenten ontwikkelen de studenten persoonlijk burgerschap, waarbij zij leren (kritisch) te kijken naar hun rol in de samenleving en welke verantwoordelijkheid zij hierin willen en kunnen nemen. Het is de ambitie om een Albeda-student herkenbaar te maken in de samenleving door hen – vanuit de kernwaarden - te ondersteunen in hun ontwikkeling tot een burger die:

- 1 Inclusief is;
- 2 Zich bewust is van zijn levensstijl;
- 3 Duurzaam betrokken is;
- 4 Politiek bewust is;
- 5 Inzicht heeft in eigen financiën;
- 6 Zijn talent weet in te zetten voor de omgeving;
- 7 Zich weet te verbinden aan de lokale identiteit.

De landelijk vastgestelde burgerschapsdimensies (politiek-juridische, economische en sociaal maatschappelijke dimensie en vitaal burgerschap) vormen de basis van het burgerschapsonderwijs. Daarin heeft de ontwikkeling van 21e-eeuwse vaardigheden een belangrijke rol. Albeda voegt daarnaast een extra dimensie toe: inclusiviteit.

Het levend en herkenbaar maken van het vak burgerschap voor studenten is belangrijk. Door het streven om de helft van de tijd te leren via activiteiten buiten het leslokaal of door de wereld naar binnen te brengen, ontstaat een duidelijke koppeling tussen theorie en praktijk. Hierdoor ontwikkelen studenten hun burgerschapskennis, -houding en -vaardigheden. Daarnaast heeft de werk- of stageplek een socialiserende functie: het is een belangrijke bron van ervaring voor studenten die bijdraagt aan hun burgerschapsonderwijs.

Kunst en cultuur ten aanzien van algemene vorming

Om alle opleidingen in aanraking te laten komen met de wereld van kunst en cultuur, moest er vijf jaar geleden een aantal dingen in de visie van Albeda opgenomen worden. Het eerste punt is talentontwikkeling. Ook studenten die de opleiding verpleegkunde doen, hebben misschien een creatief talent dat ontdekt kan worden. Uitgangspunt bij Albeda is dat iedereen talent heeft. Als studenten kunnen tekenen, debatteren, muziek maken, moeten ze het laten weten en dan zorgt Albeda ervoor dat ze kunnen aanhaken bij centrale programma's die zijn ontwikkeld. Tweede punt in de visie is dat burgerschap heel belangrijk is en dat cultuureducatie als middel wordt ingezet om verschillen te overbruggen. Albeda gebruikt bijvoorbeeld een theaterstuk als aanleiding om moeilijke gesprekken te voeren, als dat nodig is. Derde punt in de visie zijn gelijke kansen. Met gelijke kansen kijkt Albeda breder en wil het kunst en cultuur toegankelijk maken voor alle studenten.

Vijf jaar geleden begon het programma Albeda Next. Toen nam Albeda duidelijk in de visie op dat de instelling persoonsvorming en cultuureducatie belangrijk vindt. Het Programmabureau Strategie & Gelijke Kansen jaagt de centrale visievorming aan. Het bureau organiseert

projectgroepen die inhoudelijk en organisatorisch kunst en cultuur verder brengen. Van de ervaringen van de afgelopen vijf jaar hebben ze bij Albeda veel geleerd. Kramer-Zeroual: 'Fijn dat heel veel collega's binnen de verschillende opleidingen aan de slag gaan met kunsteducatie en heel fijn dat het vanuit de teams ook vanzelf gebeurt, maar dat is niet voldoende.'

Albeda had de wens om een centraal beleid vorm te geven en vast te leggen. Er werden centrale programma's ontwikkeld om juist collega's te bereiken die niet zo snel voor cultuureducatie zouden kiezen, die dat te ingewikkeld vinden of die het netwerk niet hebben. Albeda verwerkt de programma's bij voorkeur in de lessen, bijvoorbeeld in de lessen Nederlands en burgerschap.

Het Programmabureau koppelde de pijler talentontwikkeling aan concrete programma's. Kramer-Zeroual: 'We pakten de grote thema's in het jaar en koppelden die aan het programma, bijvoorbeeld muziek. Bij een thema als '75 jaar vrijheid' konden we door spoken word, rap en klassieke muzieklessen en workshops jongeren erbij betrekken. Dit programma boden we aan aan alle docenten die Engels, Nederlands of burgerschap geven als manier om participatie te bevorderen.'

Het Programmabureau werkt altijd een jaar vooruit: op tijd beginnen is onderdeel van het succes. Ze bieden naast het vaste curriculum extra programma's aan, die jongeren kunnen motiveren en inspireren om zich verder te ontwikkelen en om hun stem te laten horen. Die extra's zitten ook vaak in de kunst- en cultuurhoek. Bijvoorbeeld debatseries. Studenten die voor bepaald aantal uren deelnemen aan een programma of project kunnen ook Edubadges verdienen. Zij moeten daarvoor een bepaald aantal uren deelnemen aan een programma of een project. Met de Edubadge kunnen studenten aantonen dat ze over een bepaalde kennis of vaardigheid beschikken.

Kunst en cultuur worden niet alleen opgehangen aan het vak burgerschap. Burgerschap is een logische plek daarvoor, maar Albeda vindt dat iedere jongere op meerdere momenten en binnen het algemeen vormende onderwijs in de opleiding de kans moet krijgen met kunst en cultuur bezig te zijn. Dit zorgt ervoor dat studenten met een open blik naar de wereld kijken. De meeste scholen van de 26 locaties die Albeda heeft, zijn in Rotterdam Zuid. Sommige jongeren van Zuid komen nooit de brug over naar Noord, terwijl bijna alle musea en kunstuitingen aan de Noordkant zitten. Daarom ziet Albeda het vanuit gelijke kansen als een plicht om aandacht daarvoor te hebben.

Voorbeeld uit de praktijk

De educatieve projecten op alle 150 opleidingen vinden op verschillende niveaus plaats, maar zijn volgens Gyzlene Kramer-Zeroual niet per definitie gestructureerd. Per opleiding is er altijd een docent te vinden die het belangrijk vindt om met cultuureducatie aan de slag te gaan. Afgelopen jaar was Albeda ook actief betrokken bij de verhalenwedstrijd 'Er Was Eens' waaraan ongeveer 1200 studenten deel hebben genomen. Daarnaast wordt er momenteel met enthousiasme het leesoffensief 'Heel Albeda Leest' uitgevoerd, waarbij 20 teams zullen starten met het opzetten van een bibliotheek en het aanmoedigen van vrij lezen in de klas.

Gyzlene Kramer-Zeroual vertelt over het project Albeda Next waaraan zeven locaties afgelopen schooljaar meededen. Studenten op deze locaties kregen inspiratiesessies en workshops, waarin ze leerden om dingen te creëren onder de begeleiding van professionals uit de cultuursector. Aan het einde van de dag had zich een groep jongeren gevormd die daarin verder wilden gaan. Zo ontstond er Albeda-breed een groep studenten die deelnamen aan een wedstrijd. Kramer-Zeroual benadrukt dat Albeda dit soort evenementen organiseert in samenwerking met diverse collega's en allerhande culturele instellingen. Ze proberen juist 'unusual suspects' bij elkaar te zetten, zowel taal- als burgerschapdocenten, soms ook LOB. Het doel is altijd om dit soort programma's zeker te stellen. Het zet de beweging in gang, het heeft een visie, zorgt dat het netwerk binnenkomt. Op het moment dat het tijd is, laat het Programmabureau het project los zodat het zelfstandig verder kan gaan en zich ook verder kan ontwikkelen. Kramer-Zeroual vindt dat ze pas succesvol zijn op het moment dat het Programmabureau kan zeggen: we zijn niet meer nodig, we hebben ontzorgd, we kunnen ons terugtrekken en we kunnen verder. Wel houdt het Programmabureau altijd regie op het verloop en de innovatie. De kennis is breed belegd en de kennis en het netwerk valt daardoor niet weg. Volgens Kramer-Zeroual is dat de kracht van hoe Albeda het heeft georganiseerd.

MBO Cultuurkaart

De MBO Cultuurkaart wordt omarmd bij Albeda, ze doet mee met al haar studenten. Dit betekent dat Albeda € 10,50 per student investeert in 2023 en 2024. Ook het ministerie stelt middelen beschikbaar voor culturele activiteiten ten behoeve van de studenten. De cultuurkaart ontzorgt de collega's. Het Programmabureau maakt een implementatieplan voor alle directeuren van de verschillende opleidingen en organiseert een kick-off evenement voor onderwijsleiders en beleidsmedewerkers. Er is een handleiding (een 'playbook') beschikbaar met daarin de implementatieregels, zodat mensen die het onderwijs ontwikkelen weten wat er van hen wordt verwacht. Met het playbook hebben docenten makkelijker en sneller toegang tot informatie die ze nodig hebben om tot actie te komen. Ondertussen is het Programmabureau bezig met de backoffice van het playbook, hoe de controllers moeten werken en hoe het gekoppeld wordt met CJP. Het bureau heeft hierbij nauw contact met CJP.

4.2 Firda

We spraken Remco Meijerink, voorzitter van het College van Bestuur en Koen Vos, practor Brede Vorming bij Firda.

De organisatie

Per 1 augustus 2023 fuseren ROC Friese Poort en het Friesland College en ontstaat één instelling, genaamd Firda. Na de fusie heeft Firda een kleine 23.000 studenten verdeeld over 6 mbo-colleges in Friesland en Noordelijk Flevoland. Op deze locaties kunnen studenten opleidingen volgen binnen alle sectoren in het mbo. Het aantal studenten varieert van 2000 tot ruim 5500 studenten per mbo-college.

Firda is daarmee de grootste mbo-instelling van Noordelijk Nederland. De instelling heeft één College van Bestuur met drie leden en daaronder vallen zes mbo-colleges met elf directeuren

(op vijf colleges twee directeuren en op het kleinste college één directeur). Firda organiseert het onderwijs zoveel mogelijk in de mbo-colleges zelf.

Daarnaast zijn er centrale diensten op een aantal beleidsterreinen, namelijk centraal onderwijsbeleid, Financiën, Facilitair & Huisvesting, HRM, ICT en Marketing, communicatie & public affairs. Naast de vijf beleidsdiensten kent Firda twee expertisecentra gericht op LLO en Studentenservices. Tot slot zijn er twee (tijdelijke) programma's ingericht op onderwijsinnovatie en organisatieontwikkeling. De doelstellingen brede vorming en burgerschap worden deels centraal ondersteund vanuit het expertisecentrum Studentenservices en het practoraat Brede Vorming.

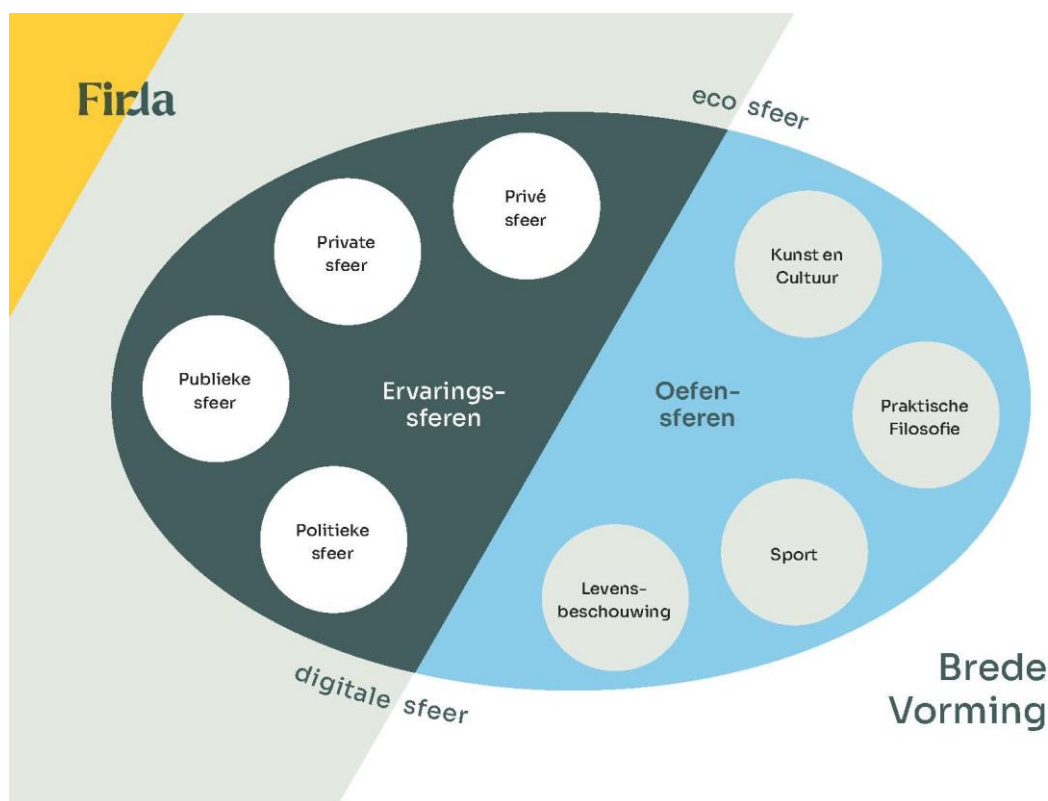
Missie, visie en beleid ten aanzien van algemene vorming

De naam Firda is afgeleid van het Zweedse woord voor 'vieren'. Bij Firda wordt de verbinding gevierd met de omgeving en ze wil een plek zijn waar ontmoetingen centraal staan. Firda wil niet alleen dat je slaagt in je vak, ze willen dat je slaagt in je leven. Remco Meijerink, voorzitter van het College van Bestuur, is ervan overtuigd dat Firda veel aandacht moet hebben voor persoonlijke ontwikkeling, door studenten te verbinden met de wereld om hen heen. 'We onderscheiden ons als mbo-school niet omdat we bijvoorbeeld een elektricien opleiden die zijn vak verstaat: goede vakmensen opleiden is een basisvereiste voor een ROC. Onze aanpak is dat, naast het vakonderwijs, de bredere vorming van onze studenten een volwaardige pijler is. Juist daar willen we onderscheidend zijn in onze bijdrage aan de mensontwikkeling van deze elektricien', benadrukt Meijerink.

Het nieuwe ROC heeft een interlevensbeschouwelijk karakter: een begrip dat belangrijk is in een behoorlijk pluriforme samenleving. Het gaat over open staan voor de ander en 'het andere' en dat is een belangrijk onderdeel van brede vorming. Bij die dialoog spelen kunst, cultuur en levensbeschouwing een belangrijke rol.

Firda koppelt algemene vorming aan brede vorming en het practoraat van Koen Vos. Het practoraat ziet in het onderwijs overal kansen om te werken aan 'persoonswording'. Het werkt via sport, praktische filosofie, levensbeschouwing en kunst en cultuur aan brede vorming. Binnen deze gebieden kun je goed oefenen met brede vorming (zie figuur 1).

Figuur 1 De ervarings- en oefensferen voor Brede Vorming van Firda.

Kunst en cultuur ten aanzien van algemene vorming

In het practoraat zet Firda kunst en cultuur in als voertuig voor inzichten, voor ‘daar wil ik wel eens wat meer van weten’. Hierbij is het belangrijk om aan te sluiten bij de belevingswereld en de behoeften van de mbo-studenten: je moet ze verleiden. Door te ervaren, door te doen, te ontmoeten en te reflecteren. Daar zit de kracht van kunst en cultuur: door te maken en mee te maken kun je iets nieuws ervaren. Studenten en docenten krijgen hierdoor een nieuwe oriëntatie op hun eigen leven. Projecten waarbij kunst en cultuur worden ingezet, leveren een zichtbare bijdrage aan verbinding tussen studenten en docenten, verbeelding, empathisch vermogen, nieuwe perspectieven en kritische reflectie.

Het practoraat laat in de praktijk zien dat werken aan brede vorming eigenlijk overal kan (en misschien wel moet). En dit zie je dan ook terug bij de algemene vormende opdracht en de ‘vakken’ die daaronder vallen. Het is een belangrijk middel om concreet vorm te geven aan de algemene missie: het ondersteunen van de studenten bij het slagen in het leven.

Firda vindt burgerschap belangrijk. Bij de opening van het mbo-jaar 2023-2024 is de nieuwe visie aangeboden aan minister Dijkgraaf. Meijerink: ‘Bij burgerschap maak ik altijd gebruik van de metafoer dat brede vorming het zout in de pap is en burgerschap zijn de krenten. Wat ik daarmee bedoel: zout maakt de pap smaakvoller, maar je kunt het er niet meer uit halen. Brede vorming zit overal. Dat is ook een facilitair medewerker die een gesprek aangaat met een student die ergens alleen zit en die een verslagen indruk maakt of juist geen verslagen indruk maakt. Burgerschap, dat zijn de krenten: dat willen we uit ons onderwijs kunnen aanwijzen. Dat staat op het rooster en dat wordt gegeven door vakdocenten. Daar zit een

professionaliseringstraject op.' Juist binnen de nieuwe koers van burgerschap komt het motto 'Leer jezelf het leven door' tot uiting. Koen Vos: 'In de praktijk zien we dat cultuur of theater ook het voertuig kan zijn om het gesprek, bijvoorbeeld over diversiteit en jezelf mogen zijn, met onze studenten en docenten te voeren.' Binnen burgerschap worden kunst en cultuur dus in eerste instantie ingezet als middel om te werken aan de burgerschapsdoelen, maar het kan ook een doel op zich zijn. Meijerink: 'Burgerschap is belangrijk en daarin mag cultuur. Het gaat heel veel over democratie en de publieke ruimte. Dat is belangrijk, maar het gaat ons ook om culturele vorming binnen burgerschap.' Binnen de nieuwe visie op burgerschap is er ruimte voor ontmoeting waarin studenten met elkaar ontdekken wat waardevol is voor henzelf en de wereld om hen heen. Als een spiegel van de samenleving. Het gaat over open staan voor de ander en 'het andere' en dat is nu precies wat er binnen burgerschap een plek gaat krijgen. Het gaat dan over het in dialoog gaan met jezelf, de ander en de wereld. Bij die dialoog spelen kunst, cultuur en levensbeschouwing een belangrijke rol.

Samen met de bibliotheek sluit Firda zich aan bij het leesoffensief, waarmee ze mbo-studenten aan het lezen proberen te krijgen en te houden. Ook dit doen ze door aansluiting te zoeken bij de interesses en motivatie van de studenten zelf. Meijerink: 'Als je de studenten van de koksopleiding een kookboek laat lezen, oefen je ook het lezen. En dat werkt nog beter dan 'saaie' lessen Nederlands.' Zo kijken naar dit soort vakken krijgt steeds meer vorm in de praktijk.

De woorden kunst en cultuur staan niet expliciet in de algemene visie en het beleid van Firda. Het ROC neemt brede vorming van de student als basis en koppelt dit in de praktijk vaak aan projecten waarbij kunst en cultuur een belangrijke rol spelen. Voor het Practoraat Brede Vorming van Koen Vos wordt structureel geld vrijgemaakt waardoor steeds nieuwe projecten mogelijk zijn. Het werkt met kleine en grote injecties aan cultuurverandering. Brede vorming is hierbij de motor, kunst en cultuur zijn de brandstoffen. Het doen is het belangrijkste, maar, vult Remco Meijerink aan: 'Daarnaast moet je ook in visiedocumenten aangeven hoe belangrijk je persoonsvorming vindt. En daar blijven wij op tamboereren. Ik vind als bestuurder van deze school dat ik dat ook uit moet dragen. Ja, wij leiden op voor een vak en dat moeten we goed doen. En als dat geborgd is, dan is het daarnaast net zo belangrijk om te werken aan bredere persoonsvorming en kunst en cultuur in de praktijk. Critici fronsen dan al heel snel de wenkbrauwen: wat moet een mbo'er met Mondriaan? Ik noem maar wat, maar daar gaat het niet om. Het moet op een praktische manier een samenwerking met het museum aangaan. Dat geldt ook voor literatuur. Natuurlijk zijn er mbo'ers die van Mondriaan houden of Multatuli lezen, maar de biografie van Zlatan Ibrahimovic is ook prima.'

Kunst en cultuur zijn een middel om te werken aan brede vorming en zijn daarmee dus belangrijk voor de algemene vorming. Onderdeel hiervan is ook de culturele ontwikkeling van studenten. Door kunst en cultuur in te zetten als middel komen de studenten hiermee in aanraking en verbreden zij hun culturele perspectief. Het is belangrijk om aan te sluiten bij de belevingswereld, de omgeving en het beroep van de studenten. Bij Firda hanteren ze duidelijk een 'breed cultuurbegrip', waarbij de behoefte van de student het startpunt is.

Voorbeeld uit de praktijk

En zo ontstaan er steeds nieuwe projecten. Op dit moment gaat Firda een nieuw avontuur aan met Afûk en Omrop Fryslân: samen maken ze een interactief transmediaal drama 'PRESENT' ('Hier Nu!'). Hierin worden mbo-studenten in een narratieve online wereld uitgenodigd om

actief na te denken, te lezen en te praten over hun eigen rol in de maatschappij. Hoe zijn wij verbonden met elkaar en wat zijn de onderlinge verhoudingen in onze democratische rechtsstaat? En welke belangrijke rol is daarin voor de nieuwe generatie weggelegd?

Het doel is meervoudig. Firda laat studenten vanuit interactie en verbinding met de doelgroep ervaren hoe belangrijk het is dat zij zelf actief nadenken over hun plaats en rol in de maatschappij. Daarnaast laat het project hen zien hoe populisme werkt binnen een democratische rechtsstaat en wat de gevaren daarvan zijn. Tenslotte buigt Firda dit om naar mogelijkheden om op een positieve wijze een zichtbare en invloedrijke stem te kunnen vormen in de samenleving. PRESENT hoopt daarmee een daadwerkelijke verandering in gang te zetten. Met het jongerenberaad laat PRESENT zien dat vraagstukken in de samenleving met elkaar samenhangen. Het project raakt aan fake news, multimedia, kritisch denken en kijken en daarmee aan burgerschap en medezeggenschap. Doordat studenten in het project werken aan persoons- en brede vorming, sluit het aan bij hun (regionale) belevingswereld. Van daaruit maakt Firda lessen, waarbij vaak de verbinding wordt gelegd tussen vakmanschap, het beroep, cultuurhistorie, kunst en persoonsvorming. En als je op zo'n manier kijkt, dan zijn er overal kansen voor samenwerkingen met de culturele sector. Het ligt op straat.

MBO Cultuurkaart

Firda doet met alle studenten mee met de cultuurkaart. Dit betekent voor Firda een investering van ruim € 250.000,-. Dit geld kan Firda in 2023 en 2024 inzetten voor culturele activiteiten voor school. Dit gebeurt nu al volop bij Burgerschap en andere vakken (keuzedelen of vakonderwijs). Elk mbo-college heeft (vanuit het proctoraat brede vorming) een contactpersoon voor de cultuurkaart, waardoor dit snel op gang komt.

Dit is een voorbeeld van het feit dat het werken aan brede vorming zeker niet alleen bij mooie woorden blijft. Koen Vos: 'We waren met die mbo-kaart bezig en dat ik vond dat we daaraan mee moeten doen. Ik legde dat voor met een beetje een verhaal eromheen en eigenlijk zei Remco bijna meteen: "Ja, natuurlijk doen we daar aan mee." Dat geldt ook voor onze 'nieuwe' collega van het Friesland College. Ze zeggen beiden: doen! Voor onderwijsmensen is dat een heel belangrijk gegeven, dat er een soort natuurlijk iets in zit.'

In de praktijk gaat het om een mindset waarin Koen Vos maar ook Remco Meijerink steeds kansen en haakjes zien vanuit bestaande initiatieven en lokale projecten. De cultuurkaart stimuleert om nieuwe avonturen aan te gaan, vaak met het lokale culturele veld. De cultuurkaart biedt ingangen om de dialoog op gang te brengen. De dialoog met jezelf, de ander en de wereld. Bij die dialoog spelen kunst, cultuur en levensbeschouwing een belangrijke rol.

4.3 Het Graafschap College

We spraken met Michiel Gerlagh, lid van het College van Bestuur van het Graafschap College en met Edith Huis in 't Veld en Karin Bisseling, projectleiders van het project Kunstig.

De organisatie

Het Graafschap College is een ROC met tien locaties in de Achterhoek en een kleine 10.000 studenten, 1000 medewerkers en ruim 100 mbo-opleidingen.

Het Graafschap College biedt mbo-opleidingen in vier sectoren in zowel de beroepsopleidende (bol) als beroepsbegeleidende (bbl) leerweg.

Het Graafschap College valt uiteen in zes (sector)management teams, waarvan vier onderwijsinhoudelijk (Techniek & Informatica, Economie & Dienstverlening, Zorg, Welzijn & Sport en Educatie & Participatie) en twee organisatiebrede managementteams (Dienstverlening en Ontwikkeling).

Bij het Graafschap College werkt iedere medewerker in een team en iedereen heeft één leidinggevende die het team ondersteunt. Elk van de vier sectoren heeft een sectormanagementteam en alle sectordirecteuren vormen samen met het College van Bestuur (CvB), de controller en bestuurssecretaris op instellingsniveau het instellingsmanagementteam (IMT). Het IMT geeft opdracht tot het opstellen of actualiseren van beleid. Voorbeelden waarop dit gebeurt zijn onderwijskwaliteit, taalbeleid, examinering, beroepspraktijkvorming, personeelsbeleid en financieel beleid.

Missie, visie en beleid ten aanzien van algemene vorming

De missie van het Graafschap College luidt: Wij dagen studenten uit om zich een leven lang te ontwikkelen en om zich door middel van onderwijs voor te bereiden op beroep, werk en het leven, in iedere levensfase en op elk individueel niveau. Het Graafschap College staat voor hybride, gepersonaliseerd en innovatief (beroeps)onderwijs dat relevant is voor de samenleving en gericht is op een optimale aansluiting op de arbeidsmarkt en vervolgonderwijs. Vanuit de overtuiging dat iedereen talent en ambitie heeft, biedt het college studenten en medewerkers maximaal de gelegenheid om die talenten te ontwikkelen en hiermee aantoonbaar bij te dragen aan een zo goed mogelijke voorbereiding op beroep, werk en het leven. Het Graafschap College wil een belangrijke partner zijn voor een leven lang ontwikkelen en daarmee substantieel bijdragen aan de vitaliteit en de leefbaarheid van de Achterhoek.

Het Graafschap College wil studenten in staat stellen om later niet alleen als werknemer maar ook als zelfstandig burger te functioneren. Dit vormt in alle opleidingen een belangrijk fundament. De instelling zet zich als partner in voor het ontwikkelen van goed en eigentijds vakmanschap en burgerschap, ongeacht wat er na het Graafschap College in het verschiet ligt.

Bij het Graafschap College ligt geen centrale visie op algemene vorming vast. De locaties (sectoren) hebben veel vrijheid om de algemeen vormende opdracht in te vullen. Wel is er een trend naar meer integreren in andere vakken en minder losse lessen. Gerlagh: 'Als techniekstudenten bezig zijn in een project met een automaat voor maandverband of op het moment dat ze op stage gaan naar Afrika, dan is dat ook burgerschap. Alleen wordt het niet als burgerschap gezien. Dat geldt voor cultuur en kunst denk ik ook. Het zou veel meer als geïntegreerd geheel aangeboden kunnen en moeten worden. Voor taal geldt dat ook, dat doe je niet omdat je in een lesje zit, maar taal gebruik je in je vak en dan leer je dat ook makkelijker op dat moment. En dat geldt denk ik voor alles.'

Kunst en cultuur ten aanzien van algemene vorming

Michiel Gerlagh: 'We gaan uit van de drievoudige kwalificatie van opleiden in burgerschap, opleiden voor vervolgonderwijs en opleiden voor een beroep. Kunst en cultuur helpen in theorie op alle drie die vlakken. Om te groeien als persoon, te groeien in je vakgebied of te groeien in creativiteit. En om daarmee ook beter aan te sluiten op vervolgonderwijs'.

Sinds het schooljaar 2020/2021 is in het project 'Kunstig' een visie op kunst en cultuur vastgelegd, die het College van Bestuur onderschrijft. Het project richt zich op het vergroten van het cultureel bewustzijn van studenten en medewerkers binnen het Graafschap College. Gerlagh: 'Het is onze missie om zoveel mogelijk studenten en medewerkers in aanraking te brengen met kunst en cultuur. Dit doen we door kunst en cultuur meer zichtbaar te maken in onze organisatie; studenten en medewerkers te informeren, enthousiasmeren, verleiden waarna we - in gezamenlijkheid - creëren, organiseren (onderwijs faciliteren) en good practices delen.' Door het project Kunstig draagt het Graafschap College bij aan de persoons- en burgerschapsvorming van de studenten. Naast het (be)oefenen van andere vaardigheden, bieden kunst en cultuur de mogelijkheid andere thema's voor het voetlicht te brengen en hier (ook gezamenlijk) plezier aan te beleven. Kunst en cultuur zijn dan een verbindingsmiddel.

Het Graafschap College zet kunst en cultuur in door aan te sluiten bij het reguliere onderwijs en altijd vraaggestuurd en contextspecifiek te werken. Het project Kunstig valt onder het platform Doe Mee. Dit zijn activiteiten voor medewerkers en studenten rondom positieve gezondheid en vitaliteit in de breedste zin van het woord en is onderdeel van de strategische visie van het Graafschap College.

Voorbeeld uit de praktijk

Het project Kunstig is, na twee jaar pionieren en heel veel zedingswerk, meer dan een project. Direct bij de start is er een klankbordgroep opgericht waarin vertegenwoordigers (docenten, ondersteuners, leidinggevend) uit alle sectoren van het Graafschap College en Amphion Cultuurbedrijf (externe regionale samenwerkingspartner) zijn vertegenwoordigd. Inmiddels komt de samenwerking met het externe culturele veld steeds beter op gang. In de praktijk krijgt dit vorm op verschillende manieren. Aan de ene kant door op maat gemaakte programma's voor opleidingen door regionale culturele instellingen. Zo organiseerde de school samen met Amphion Cultuurbedrijf een kunst- en cultuurdag voor een entree-opleiding (niveau 1). Hier brachten de instellingen vragen vanuit opleiding en student samen door film, rap en muziek maken. Als vertrekpunt bekeken studenten de filmhuisfilm 'Shabu'. Vervolgens schreven ze samen met een rapper zelf teksten en namen ze geluid op met een muzikant. Dit voegden zij samen tot een nummer waarbij ook een film werd gemaakt. Het resultaat: een eigen muziekclip.

Het Graafschap College zet ook generiek aanbod van culturele instellingen in op verschillende opleidingen. Recent startte in samenwerking met Museum Arnhem een project over inclusie, dat aansluit bij de lopende tentoonstelling 'Tussen grenzen'. Twee opleidingen gaven aan dat zij hier graag aan meedoen. 200 studenten gaan naar Museum Arnhem en krijgen een programma aangeboden waarbij ze ook met een kunstenaar werk gaan maken, passend bij het thema inclusie.

De projectleiders van Kunstig besteden intern veel aandacht aan het overtuigen van collega's van het nut en de noodzaak van kunst en cultuur. Ze laten aan de hand van voorbeelden zien dat kunst minder 'elitair' is dan er soms wordt gedacht. Ook is er aandacht voor de creatieve inrichting en aankleding van de panden.

Het Graafschap College werkt nauw samen met andere projecten en initiatieven, veelal gericht op studentenwelzijn. Met als gezamenlijk doel (overeenkomstig het speerpunt vanuit OCW): kunst en cultuur toegankelijk maken voor alle mbo'ers (kansengelijkheid).

MBO Cultuurkaart

Het Graafschap College doet sinds 2023 mee met de landelijke pilot MBO Cultuurkaart met budget. Dit betekent dat ze dit geld, via CJP, in 2023 en 2024 kan inzetten voor culturele activiteiten via school. Voor het College van Bestuur is dit een investering van circa € 10.000,-. De coördinatie hiervan loopt via het project 'Kunstig' en dit biedt de kans om het organiseren van culturele activiteiten voor studenten uit te breiden in de organisatie. Deelname aan deze pilot in combinatie met de grootschalige implementatie van de gratis CJP-pas voor studenten en collega's geeft het culturele bewustzijn een boost. Het werkt drempelverlagend en maakt het makkelijker om CJP-aanbod onder de aandacht te brengen van alle sectoren en hen ervoor enthousiast te maken. Voor de besteding van het budget sluit het Graafschap College zoveel mogelijk aan bij bestaande projecten en initiatieven, zoals het gezond studeren budget, inclusie, gezonde relatie en seksualiteit, mediawijsheid en kleurrijk Nederland.

4.4 Koning Willem I College

We spraken met Dominique Majoor, lid van het College van Bestuur, Raymond Alexander, directeur afdeling ICT & Creatief en Florain Verheijen, coördinator productiehuis en bovenschools cultuurcoördinator van het Koning Willem I College.

Organisatie

Per 1 augustus 2022 zijn de Leijgraaf en het Koning Willem 1 College (KW1C) met elkaar gefuseerd waarbij de naam Koning Willem 1 College is behouden. De opleidingen beslaan nu de gehele regio Noord-Oost Brabant. Er zijn bijna twintig locaties in 's-Hertogenbosch, Land van Cuijk, Meierijstad en Oss. Door het fusieproces is de school omgevormd van 23 naar 10 onderwijsafdelingen en een afzonderlijke afdeling voor Leven Lang Ontwikkelen en wordt er in de volle breedte opnieuw gekeken naar het onderwijs. Er is aandacht voor de uitstraling en positionering van elke locatie zodat deze passend is bij het type onderwijs. In totaal studeren er ruim 17.550 studenten, het aantal verschilt nogal per regio. In het Land van Cuijk gaat het om 300 studenten en in 's-Hertogenbosch zijn dat er (op meerdere locaties) ruim 13.000.

De bestuurlijke organisatie van het Koning Willem I College bestaat uit het College van Bestuur (CvB) en de Raad van Toezicht. Het College van Bestuur is verantwoordelijk voor de dagelijkse leiding van het Koning Willem I College. Daarnaast zorgt het CvB voor het algemene beleid. De Raad van Toezicht houdt toezicht op het opgestelde beleid én zorgt ervoor dat de doelen worden waargemaakt.

Het Koning Willem I College heeft naast de tien onderwijsafdelingen, die georganiseerd zijn naar sector, vijf ondersteunende afdelingen en drie stafafdelingen. Elke onderwijsafdeling heeft een eigen directeur.

Het Koning Willem I College stoelt haar meerjarenplan op de volgende drie pijlers:

- 1 Kansrijk KW1C - Vastberaden, Vindingrijk en Vernieuwend
- 2 Verbindend KW1C - Vooruitstrevend binnen (en buiten) de regio
- 3 Bewust KW1C - Samenwerken aan een duurzame toekomst

Het KW1C werkt iedere dag aan duurzame (onderwijs)vernieuwingen. Het Koning Willem I College maakt deel uit van een wereldwijd netwerk van 9700 scholen die zichzelf een Unesco-school mag noemen. Dit betekent dat de studenten sociaal en intercultureel leren samenwerken én gaan voor een eerlijke en duurzame wereld. In het onderwijs worden de vier thema's van Unesco verwerkt: vrede en mensenrechten, intercultureel leren, wereldburgerschap en duurzaamheid. Daarbij zijn de Global Goals het kompas.

Missie, visie en beleid ten aanzien van algemene vorming

Een van de centrale thema's in de missie en visie is dat de studenten midden in de maatschappij moeten staan en daarvoor is burgerschap een belangrijke kruiwagen. Werken aan algemene vorming doen de studenten binnen burgerschap en met kunst en cultuur. Er is geen vastgelegde centrale visie op burgerschap: het sluit aan bij de landelijke eisen en bij de pijlers uit het meerjarenplan. Wel jaagt het KW1C taal-, reken- en burgerschapsonderwijs centraal aan en stimuleert het de verbinding met de onderwijsafdelingen. Er zijn twee coördinatoren die schoolbreed het burgerschapsonderwijs coördineren en stimuleren. Voor taal en rekenen is dat op dezelfde wijze georganiseerd. Met dit organisatie-model worden de coördinatoren en de onderwijsafdelingen meer bij elkaar gebracht en geprofessionaliseerd. Op steeds meer plekken binnen de school is er aandacht voor leren voor de toekomst. De Unesco-thema's zoals hierboven beschreven sluiten goed aan bij de burgerschapsopdracht.

Kunst en cultuur ten aanzien van algemene vorming

Dominique Majoor: 'Cultuureducatie en burgerschap zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Het belang van cultuureducatie staat bij het KW1C niet ter discussie.' Het KW1C vindt het belangrijk dat studenten midden in de maatschappij staan. Kunst en cultuur vormen een wezenlijk onderdeel van het maatschappelijk functioneren van studenten en zijn daarom van belang. Het CvB maakt een duidelijk statement in het meerjarenplan dat sinds de fusie is opgesteld om cultuureducatie een vaste plek te geven in het onderwijs. Het is de ambitie om het belang van cultuureducatie nog meer uit te dragen. Extern, maar vooral ook intern in het directeurenoverleg en bij de docenten. Er is geen discussie of er geïnvesteerd moet worden in cultuureducatie en of het wel of niet een plek moet krijgen in het onderwijs. Het budget voor kunst en cultuur is geormerkt en daarnaast is er ruimte voor het op maat financieren van nieuwe projecten die zich aandienen.

ICT & Creatief vormt sinds de fusie in augustus 2022 één afdeling. Door de combinatie van ICT en Creatieve Industrie kan het KW1C de pijler 'verbinden' goed in de praktijk brengen.

Studenten en medewerkers van de verschillende opleidingen die elkaar ontmoeten worden getriggerd om op een andere manier te denken. Er zijn veel verschillende studenten met heel veel verschillende profielen. Een student van een creatieve opleiding heeft een andere cultu-
rele behoefte dan een student motortechneek. Over het algemeen is een student lastig te bewe-
gen richting kunst en cultuur. Dit vraagt om een weloverwogen aanpak waarbij behoeften van
studenten goed in kaart worden gebracht.

Voorbeeld uit de praktijk

‘Projecten worden op subtiele wijze gebracht, zodat studenten nauwelijks door hebben dat ze bezig zijn met kunst en cultuur’, zegt Florain Verheijen. Verheijen was 28 jaar werkzaam in de podiumkunsten en is sinds een jaar coördinator van De Compagnie, het nieuwe stage-bedrijf voor mbo-podiumkunststudenten én het KW1C-huisgezelschap. Het stagebedrijf heeft dezelfde organisatiestructuur als een professioneel theatergezelschap. Op deze manier worden studenten vaardig in het samenwerken met en binnen verschillende disciplines. Studenten maken zelfstandig hun eigen producties. Er zijn niet alleen voorstellingen in de theaterzaal, maar De Compagnie zoekt ook de doelgroep op met pop-up-voorstellingen. Met ‘Let’s make a Fuzz’ kwam een gele schoolbus tijdens de pauzes de pleinen van tien KW1C-locaties op rijden en werden studenten en medewerkers verrast met een bijzondere bewegingsvoorstelling geïnspireerd op het thema ‘verbinding’. De tournee bereikte ongeveer 2000 studenten, veel van hen komen op hun afdeling niet in aanraking met cultuureducatie. Verheijen: ‘Het was echt supergaaf. Er gebeurde iets fantastisch. Veel technische studenten die in de pauze op weg waren naar de bakker stopten om te kijken. Ze vonden het eerst vreemd en raar, maar die houding veranderde helemaal gaandeweg de voorstelling. Uiteindelijk stonden meer dan 300 studenten te kijken. Ze werden meegenomen in de performance. Er was energie en er was ontmoeting.’ De daaropvolgende voorstellingen ‘17 meiden’ & ‘Neem Me (mee op date)’ werden bezocht door ongeveer 900 studenten. Na de voorstellingen gingen studenten met het publiek in gesprek over de thematieken groepsdruk en seks. Dominique Majoor: ‘We zijn heel graag ambassadeur van deze projecten, ik ben apetrots. Door erbij te zijn als CvB kunnen we het nog groter maken en uitdragen. Het past zo bij de gedachte die we met de fusie hadden.’

In aansluiting op de Unesco-thema’s initieerde Florain Verheijen een nieuw project naar aanleiding van het boek ‘De Goede Voorouder’ van Roman Krznaric. Het boek draait om de vraag: welke kwaliteiten moeten we als samenleving en als individu ontwikkelen om over 30 of 300 jaar nog een leefbare planeet te hebben? Theatermaker Minou Bosua leidt het project en studenten van de opleiding voor Mediareactie gingen ermee aan de slag. Zij kregen de opdracht om bovenstaande vraag aan zichzelf te stellen, aan iemand in de directe omgeving van een andere generatie en aan een persoon die totaal buiten de eigen bubbel valt. Studenten van de opleiding Human Technologie maakten vervolgens een interactief ontwerp, dat weer werd gebouwd door studenten van de opleiding Onderhoud en Verbouw. De installatie kreeg een ‘podium’ op Theaterfestival Boulevard en volgend jaar maken de studenten een voorstelling waarvoor de installatie als basis dient. Het KW1C vervaecht het project daarmee met diverse beroepen en studenten en docenten zijn continu met elkaar in verbinding. Dit sluit goed aan bij de visie van het KW1C als ontmoetingsplaats met ruimte voor groei, ontwikkeling en innovatie en hiermee werkt de mbo-instelling zeker aan de burgerschapsopdracht.

MBO Cultuurkaart

Het KW1C doet nog niet mee met de pilot van de MBO Cultuurkaart. Ze investeren al heel veel in kunst en cultuur en zijn nog niet overtuigd of deze (extra) investering hen ook meer gaat opleveren. Een groot deel van het aanbod van kunst en cultuur wordt gemaakt voor en door de eigen studenten en medewerkers. Het KW1C wil hierin blijven investeren en doet daarom vooralsnog niet mee aan de pilot.

4.5 Het ROC van Amsterdam en Flevoland

We spraken met Elvire Biegel, voorzitter van MBO College Centrum (horeca) van het ROC van Amsterdam - Flevoland met de portefeuille burgerschap en Sanne Bekkenutte, beleidsadviseur bij de centrale bestuursdienst.

De organisatie

Het ROC van Amsterdam - Flevoland (ROCvA-F) heeft bijna 38.000 studenten verdeeld over twaalf locaties, waarvan zes in Amsterdam en daarnaast mbo-colleges in Amstelveen, Hoofddorp, Hilversum, Almere en Lelystad.

Elk van de twaalf mbo-colleges heeft een eigen bedrijfsvoering, gevormd door een collegevoorzitter, directeur onderwijs en directeur bedrijfsvoering. Ieder mbo-college is 'klein binnen groot georganiseerd' en bestaat uit opleidingsteams met eigen studenten waarin ruimte is voor veel persoonlijke aandacht.

Missie, visie en beleid ten aanzien van algemene vorming

'We zijn dan wel heel groot', legt Elvire Biegel uit, 'maar het onderwijs wordt zo dicht mogelijk bij de student georganiseerd. Dat zie je terug op thema's als burgerschap of algemeen vormend onderwijs of kunst en cultuur. Vanuit de historie is heel veel, heel dicht bij de teams belegd, dus de teams zijn erg autonoom'. De laatste tijd komt hier, zeker bij burgerschap, wel een beetje verandering in. Biegel: 'Er is een beweging gaande waarin we proberen om van bovenaf iets meer lijn te krijgen in burgerschap en algemene vorming. Want die behoefte is er vanuit studenten en docenten.' Sanne Bekkenutte: 'Autonomie en maatwerk is heel mooi en belangrijk, dicht bij de student, maar dit kan ook samengaan met de kracht van het gezamenlijke. Van: hé, kunnen we van elkaar leren? Waar gaan we nou samen professionaliseren? Je ziet wel wat meer behoefte komen om dat gezamenlijk op te pakken en dat doen we onder andere met burgerschap.'

Kunst en cultuur ten aanzien van algemene vorming

Er ligt geen gedetailleerde centrale visie vast voor de algemeen vormende opdracht: de invulling hiervan ligt bij de colleges. Dit geldt nog meer voor kunst en cultuur omdat hiervoor ook geen wettelijke opdracht is en dit dus niet in de kerndoelen zit. Biegel constateert: 'In de afgelopen jaren is examinering in het mbo steeds prominenter geworden waardoor weinig tot geen vrije ruimte meer is voor zaken als kunst en cultuur. Mijn pleidooi is eigenlijk dat je veel meer

vrije ruimte zou moeten creëren, juist in het mbo. Mbo'ers zijn echt vakmensen, heel goed in het doen en daarom is kunst en cultuur juist heel goed om de creativiteit omhoog te halen. Mijn koks bijvoorbeeld: die zijn waanzinnig creatief en om hen juist vanuit kunst en cultuur, vrije ruimte mee te geven, denk ik dat dat hun vak enorm verrijkt. Maar dat soort ruimte is er gewoon helemaal niet meer. We hadden vroeger bij mij in mijn college voor alle studenten in ieder geval twee dramalessen. Nou, dat is er allemaal uitgehaald.'

Dat neemt niet weg dat het ROC van Amsterdam - Flevoland de waarde van kunst en cultuur als middel om te werken aan onder andere burgerschap, zeker onderschrijft.

Ondanks dat kunst en cultuur bij het ROC van Amsterdam - Flevoland dus niet centraal zijn belegd, zie je het wel op allerlei manieren terugkomen, met name binnen burgerschap. Studenten maken kennis met verschillende kunstdisciplines of kunst en cultuur worden opgehangen aan diversiteit. Bij mbo-colleges vanuit burgerschap zijn er altijd wel momenten waarop studenten naar een museum gaan. Soms zijn studenten in de middag vrij en doen ze allerlei workshops. Er zijn wel grote verschillen tussen de mbo-colleges. Biegel: 'De meeste teams doen wel iets met kunst en cultuur: het Anne Frank Museum, het Rijksmuseum of het Stedelijk. Maar het is niet verplicht. Er gebeurt dus best veel, maar voor het echte onderdompelen is nu te weinig ruimte. Als je er meer tijd voor zou hebben, dan zou je hier veel meer uit kunnen halen.'

Bekkenutte: 'Waar we wel een beetje voor moeten waken is dat alles op een gegeven moment burgerschap is. Dus elk onderwerp dat anders niet een plek krijgt, stoppen we hup, onder burgerschap. Kunst en cultuur hebben daarnaast ook echt een meerwaarde voor het beroep zelf en zou daar ook een plek kunnen en moeten krijgen.'

Voorbeeld uit de praktijk

Wat er gebeurt op het gebied van kunst en cultuur verschilt erg tussen de colleges en is voor een groot deel afhankelijk van voortrekkers. Bij MBO College West heeft de directeur onderwijs veel invloed op de koers ten aanzien van kunst en cultuur. Hier is ook een cultuurcoördinator (0,2 fte.) aangesteld om te werken aan een visie, beleid en praktische verankering van cultuureducatie in het onderwijs. MBO College West koppelt kunst en cultuur expliciet aan de opdracht om te werken aan diversiteit en inclusie. Momenteel wordt er gewerkt aan een cultuurplan 2023/2024. Sinds februari 2023 is er daarnaast contact met de zes grote culturele instellingen van Amsterdam - het Rijksmuseum, Van Gogh Museum, Stedelijk Museum, De Nationale Opera & Ballet, het Concertgebouw(orkest), ITA en de Amsterdamse Schouwburg - die openstaan voor samenwerking. De cultuurcoördinator doet aan deze kerninstellingen en hun netwerk de oproep om de deuren open te zetten voor de mbo-doelgroep, zodat alle mbo-studenten in de toekomst kunnen zeggen: "Toen ik studeerde op het ROC van Amsterdam - Flevoland ben ik 'hier' binnen geweest". Deze toekomstambities leven volop bij MBO College West.

MBO Cultuurkaart

Het ROC van Amsterdam - Flevoland zet de MBO Cultuurkaart in, maar niet voor alle mbo-colleges. MBO College West doet mee, wat betekent dat er per student € 21,- is om te besteden aan culturele activiteiten.⁶

6 Om welke investering het gaat deelt ROCvA-F niet in deze rapportage

4.6 Noorderpoort

We spraken met Paul de Rook, lid van het College van Bestuur en Chris Holman, practor Burgerschap bij ROC Noorderpoort.

De organisatie

Met zestien verschillende scholen, meer dan 14.000 studenten, 1200 cursisten en ruim 1450 medewerkers is Noorderpoort één van de grootste ROC's van Noord-Nederland. Het aantal studenten varieert van rond de 150 tot ruim 3000 per locatie. Je vindt Noorderpoort op diverse locaties in de provincie Groningen en in Assen. Noorderpoort omschrijft zichzelf op de website als 'overzichtelijke scholen met een eigen karakter waar iedereen elkaar kent'.

Noorderpoort biedt mbo-opleidingen in alle sectoren, zowel in de beroepsopleidende (bol) als beroepsbegeleidende (bbi) leerweg. Het heeft een overkoepelende Raad van Toezicht en College van Bestuur. Elk van de 16 mbo-vestigingen heeft zijn eigen bedrijfsvoering. Daarnaast zijn er nog overkoepelende ondersteunende diensten zoals de Bestuursdienst, Onderwijs, Kwaliteitszorg en Innovatie en Projectbureau Huisvesting.

Missie, visie en beleid ten aanzien van algemene vorming

De verschillende locaties krijgen veel ruimte om invulling te geven aan het onderwijs en dus ook met betrekking tot de algemene vorming. Noorderpoort bereidt jongeren en volwassenen voor op het beroep van hun keuze en daarmee op hun rol in de samenleving. Het liefst doet Noorderpoort dat ook tijdens de loopbaan, zodat de afgestudeerden zich optimaal ontwikkelen en daarmee bijdragen aan een duurzame samenleving. Het lemniscaat in het Noorderpoortlogo staat dan ook voor 'oneindig leren'. Het laat zien dat Noorderpoort altijd in beweging is, in een sterke verbondenheid met alle studenten en medewerkers, én met de maatschappij en het werkveld.

De missie is zichtbaar in de merkbelofte: Noorderpoort versterkt de regio. Om deze belofte na te komen, gaat Noorderpoort een duurzame en intensieve verbinding aan met studenten, medewerkers, regionale bedrijven, instellingen en overheden. Voor deze partijen is Noorderpoort een ontwikkelings-partner voor het leven op het gebied van beroepsvorming, loopbaan, onderwijs en kennis. Dit gebeurt vanuit de stellige overtuiging dat een langdurige bundeling van krachten Noordoost-Nederland verder helpt in zijn ontwikkeling tot een sterke regio.

Op de korte termijn, de komende drie jaar, richt Noorderpoort zich op de volgende drie focuspunten:

- 1 Studenten opleiden voor de toekomst van de regio.
- 2 Leven Lang Ontwikkelen voor iedereen.
- 3 Samen werken aan een wendbare organisatie.

Bij elke stap die wordt genomen, wordt er altijd door de ogen van de student gekeken, het werkveld en de Noorderpoorter. Dat wordt gedaan met lef, met wendkracht en in dialoog.

Kunst en cultuur ten aanzien van algemene vorming

Chris Holman geeft aan dat kunst en cultuur nog niet verankerd zijn in het beleid van

Noorderpoort. De reden daarvoor is de autonomie van de afzonderlijke scholen die onder Noorderpoort vallen. Tot nu toe is elke school een afzonderlijk instituut dat voor zijn eigen invulling verantwoordelijk is. Het primaire proces staat bij Noorderpoort centraal.

Noorderpoort is nu vooral bezig om op het gebied van burgerschap bruggen te slaan tussen de verschillende scholen. De komst van de cultuurkaart levert weer nieuwe vragen op. Voor Noorderpoort zijn creativiteit en culturele vorming een belangrijk onderdeel van brede ontwikkeling van de student. En daarmee van de algemeen vormende opdracht. Hierop is geen centraal beleid; scholen vullen dit zelf in.

Bij Noorderpoort zien ze dat de creatieve vaardigheden steeds belangrijker zijn geworden. Het oude beeld van mbo'ers die doeners zijn, is steeds minder actueel. De huidige mbo-beroepen (zeker op niveau mbo-4) vragen andere competenties. Van studenten wordt verwacht dat ze beslissingen nemen, creativiteit aanwenden, dingen bedenken en nieuwe manieren vinden om vaardigheden toe te passen. Deze creativiteit vormt logischerwijs een belangrijk palet van de onderwijsvaardigheden. Dat is nog lang niet bij elke opleiding ingedaald. Bij veel opleidingen gaat het nog over de echte keiharde handmatige vaardigheden om iets te leren. Slechts een paar opleidingen geven op dit moment aan dat ze het steeds belangrijker vinden dat hun studenten het vermogen hebben om met creativiteit naar hun vak te kunnen kijken.

Chris Holman: 'Kunst is een prachtig middel om burgerschapscompetenties aan te leren. Je hebt verschillende soorten kunst: kunst die over jezelf gaat, dat ligt dicht bij jou, het is makkelijk en mooi. Je hebt ook kunst die over de ander gaat. Eigenlijk is dat waar het bij burgerschap om gaat. Door de verschillende kunstvormen kun je je verplaatsen in andere denkbeelden en achtergronden, zodat je meer diversiteit krijgt door empathie.' Ook een mooie speelfilm of naar het Noord Nederlands Orkest (NNO) gaan heeft dat volgens hem in zich: je kunt je daarmee identificeren. Maar niet iedereen kan zomaar creativiteit, kunst en cultuur inzetten om burgerschapscompetenties aan te leren. Dat vraagt om specifieke competenties van de docent. Daarom brengt Noorderpoort docenten met elkaar in contact en biedt het scholing aan. Noorderpoort maakt daarnaast gebruik van specialistische gastdocenten en er vinden excursies plaats waarbij studenten bijvoorbeeld een theatervoorstelling of een film bezoeken onder begeleiding van hun docent. Het is belangrijk dat docenten om kunnen gaan met de onderwerpen die in zulke voorstellingen aan de orde komen. Die moeten in de lessen voorbereid en nabesproken worden.

Bij Noorderpoort gaat het er enerzijds om dat studenten meekrijgen dat cultuur onderdeel is van het leven, en anderzijds dat je winst kunt halen uit kunst en cultuur door het een onderdeel van het onderwijs te laten zijn.

Volgens Chris Holman is de betrokkenheid van de docenten cruciaal, omdat je iets aanbiedt in een andere, aantrekkelijke vorm, waarbij je de jongeren als het ware meeneemt in de maatschappij. Of je haalt de maatschappij naar de school, bijvoorbeeld door middel van een theaterstuk. Als docent moet je je volgens Holman voorbereiden om hierover te kunnen praten: 'Het contact krijgen met de klas is juist je vak. En dat raakt aan burgerschap: hoe mensen met elkaar omgaan en hoe we dat binnen school kunnen oefenen voor de grote maatschappij daarbuiten. De school is een mini-maatschappij en je moet er eigenlijk alles tegen kunnen komen wat je in het echte leven ook tegenkomt. En daar horen kunst en cultuur ook bij.'

Chris Holman beaamt dat studenten van verschillende scholen andere dingen mee krijgen, omdat er geen overkoepelend beleid is. Hij denkt dat het ook te maken heeft met de specialisatie en cultuur van elke school. Het is logisch dat bij de ene school de nadruk ligt op dit thema en bij de andere school op dat thema. Binnen kaders, zoals een overkoepelende visie op burgerschap, is veel vrijheid mogelijk in de uitvoering van het onderwijs. Alle opleidingsniveaus en -richtingen en (toekomstige) beroepsprofielen kunnen zich herkennen in de omschreven doelen en richting. In de afspraken is voldoende ruimte en vrijheid voor de 'couleur locale' van elke Noorderpoortschool. Paul de Rook scherpt aan dat eenheid de boventoon voert in het onderwijs, maar dat de vormen en uitwerkingen uit elkaar lopen.

Voorbeeld uit de praktijk

In het project CrossWise werkt Noorderpoort samen met SPOT, de concertzaal en schouwburg in Groningen. CrossWise gaat over het inzetten van zo'n locatie voor het onderwijs. Voor horecastudenten is zo'n creatieve omgeving een mooie plek om kennis te maken met de arbeidsmarkt en de kunst- en cultuursector. CrossWise is de praktijkomgeving van SPOT Groningen, waar studenten en docenten van Noorderpoort, Alfa-college, Hanzehogeschool Groningen, NHL Stenden en cultuurprofessionals van SPOT Groningen samen leren en innoveren. Dat doen zij onder andere in innovatielabs en tijdens projecten en stages. Eén van de projecten van CrossWise was SPOT Open Podium, waarbij vrijdagmiddag-borrels georganiseerd werden bij de entree van muziekcentrum De Oosterpoort. Het doel van het evenement was om restaurant The Mix meer op de kaart te zetten bij bezoekers van De Oosterpoort.

MBO Cultuurkaart

Noorderpoort neemt deel aan de MBO Cultuurkaart met alle 14.285 studenten. Noorderpoort investeert hierin zelf met een bedrag van bijna € 150.000,-. Voor elke student is daarmee een bedrag van € 21,- beschikbaar voor culturele activiteiten. Dat besluit leidde tot gesprekken over de rol die het ROC heeft ten aanzien van kunst en cultuur. Voor studenten is creativiteit en culturele vorming een belangrijk middel voor brede vorming en ontwikkeling. Mede daarom doet Noorderpoort met de pilot van de cultuurkaart mee, al was het maar om deze als vliegwiel te gebruiken.

4.7 Zadkine

We spraken met Marloes de Vries, voorzitter van het College van Bestuur, Yin Lauw, beleidsadviseur onderwijs en verantwoordelijk voor cultuureducatie en Wiecher de Vreeze, beleidsadviseur onderwijs en verantwoordelijk voor persoonlijke ontwikkeling bij Zadkine.

De organisatie

Bij Zadkine vind je 200 mbo-opleidingen in de regio Rotterdam: voltijds, deeltijds, bedrijfstrajecten en ook opleidingen voor volwassenen. Zadkine bestaat uit elf Rotterdamse colleges ingedeeld naar sectoren en een vakschool in Schoonhoven die samen voor ruim 17.000 studenten onderwijs verzorgen. Er is een grote variatie in grootte van rond de 100 tot bijna 5.000 studenten.

Zadkine heeft een College van Bestuur (CvB), bestaande uit drie leden, die de dagelijkse gang van zaken coördineert en het beleid uitstippelt. Het CvB overlegt regelmatig met college- en stafdirecteuren over de strategie en met de Raad van Toezicht, de Ondernemingsraad en de Studentenraad. Elk college heeft een collegedirecteur en een stafdirecteur. Daarnaast zijn er nog een aantal overkoepelende diensten.

Missie, visie en beleid ten aanzien van algemene vorming

Marloes de Vries: 'Onze missie heeft te maken met het feit dat wij allemaal onze uiterste best doen om bij te dragen aan het geluk van onze studenten. Tijdens de studie op weg naar vervolgstudie of baan en zeker ook als goed burger.'

Zadkine wil iedere student de beste kansen bieden. Kansen om te ontwikkelen, afgestemd op eigen ambities, interesses, talenten én groeipotentie. En afgestemd op de actuele en toekomstige vraag van de arbeidsmarkt. Buiten de gebaande paden. Op die manier geven ze invulling aan de vraag 'Hoe ver wil jij komen?'

Studenten worden bij Zadkine gestimuleerd om hun talenten te ontwikkelen en in te zetten, binnen en buiten de school. Ze leren zichzelf beter kennen en ontwikkelen vaardigheden om de eigen loopbaan te sturen en te participeren als sociaal, kritisch en betrokken burger. Ze ontwikkelen soft skills om zich flexibel aan te kunnen passen aan een snel veranderende arbeidsmarkt en maatschappij. De Vries: 'We werken met een positieve progressiegerichte benadering: elke dag een stap verder.'

De insteek is steeds de persoonlijke ontwikkeling van de studenten en dan gaat het dus niet om een vakgerichte, maar juist om een integrale mensgerichte benadering. Dit is de kapstok waaronder alle onderdelen van algemene vorming terecht komen. Persoonlijke groei gaat niet alleen over groeien tot uitstekende vakkracht, maar ook tot zelfredzame en zelfbewuste deelnemer aan de samenleving. Dat laatste aspect is zichtbaar in vakken als burgerschap, loopbaan, taal en rekenen, maar ook in de begeleiding en ondersteuning van studenten.

2022 ontwikkelden vertegenwoordigers van alle colleges een kader van wat Zadkine onder persoonlijke ontwikkeling verstaat. Dit kader bestaat uit vier pijlers waarbinnen een student zich gedurende de schoolloopbaan ontwikkelt:

- 1 ik heb talent
- 2 ik doe ertoe,
- 3 ik heb regie, en
- 4 ik heb impact.

Dit is de kapstok waaronder alle onderdelen van algemene vorming terecht komen.

Kunst en cultuur ten aanzien van algemene vorming

De Vries: 'Kunst en cultuur is waarmee wij onze studenten weerbaar maken als burger. Dat zij ook leren wat zin en onzin is, wat fake news is, hoe ze moeten omgaan met social media en alles wat daar als waarheid wordt geponeerd. En dat natuurlijk vanuit gelijke kansen, diversiteit, inclusie. En om dit bespreekbaar te maken en om een soort leercurve hierin te zien. Dat is het moment waarop wij denken dat kunst en cultuur een hele grote positieve bijdrage kan gaan leveren.'

In de praktijk koppelt Zadkine kunst en cultuur aan burgerschap als onderdeel van de persoonlijke ontwikkeling. Kunst- en cultuureducatie leent zich bij uitstek voor talentontwikkeling, het stimuleren van creativiteit, kansengelijkheid en om (lastige) kwesties als polarisatie bespreekbaar te maken. 'Want dat is nog steeds nodig, gewoon om de sfeer beter te krijgen in de klassen. Die staat sinds corona bij ons wel onder druk', constateert De Vries.

Kunst en cultuur hebben een enorme toegevoegde waarde als middel om verbinding en gesprek te faciliteren. Gesprek tussen studenten onderling, maar ook tussen docenten en studenten. Hiervoor is een goede samenwerking met de kunst- en cultuursector noodzakelijk, wat steeds beter op gang komt. Meerdere opleidingen maakten reeds gebruik van cultuurcoaches voor creatieve verrijking van hun curricula.

In 2022 sloegen Zadkine, KCR en Albeda de handen ineen om toe te werken naar een practoraat rondom kunst- en cultuureducatie. Doel is om te kijken wat de meerwaarde kan zijn van kunst en cultuur voor studenten op verschillende terreinen. De huidige fase van verkenning wordt in het najaar van 2023 omgezet naar een volgende fase met concretere plannen en mogelijke realisatie van het practoraat (met de beoogde start in 2024).

Studenten van Zadkine nemen deel aan de Maatschappelijk Diensttijd (MDT). Hierin worden ze uitgedaagd om een project of activiteit te organiseren met een maatschappelijk doel en zo impact te hebben op de samenleving en elkaar. Hierin gaat het ook vaak om culturele activiteiten en samenwerkingen met culturele organisaties. Door deelname hieraan werken studenten aan meerdere LOB-doelen, de sociaal maatschappelijke dimensie van burgerschap en aan ondernemend gedrag.

Zadkine geeft daadwerkelijk handen en voeten aan kunst- en cultuureducatie door hiervoor uren vrij te maken. Yin Lauw heeft als lid van de innovatiegroep burgerschap kunst en cultuur onder haar hoede. Er zijn plannen om een practoraat rondom kunst- en cultuureducatie op te richten en deel te nemen aan de mbo-cultuurkaart.

Rotterdam (en omstreken) bruist als het gaat om kunst en cultuur en dat biedt veel mogelijkheden voor de studenten. Zadkine heeft meerdere samenwerkingspartners in de kunst- en cultuursector, zoals het IFFR, KCR en diverse musea. Meerdere opleidingen maakten al gebruik van Rotterdamse cultuurcoaches, die ingezet worden voor creatieve verrijking van hun curricula. Dit begint steeds meer te lopen, maar gaat niet vanzelf. Zowel de medewerkers van Zadkine als de culturele sector hebben soms nog een duwtje in de rug nodig. Die kennen elkaar nog niet goed en moeten ook met elkaar in gesprek komen.

Voorbeeld uit de praktijk

Zadkine doet al best veel op het terrein van kunst en cultuur en probeert medewerkers en studenten te motiveren en verleiden om meer te doen met de culturele sector. Zo organiseert Zadkine vanuit kunst- en cultuureducatie een serie aan mini-events (first dates). Yin Lauw: 'We nodigen collega's vanuit de onderwijsteams uit om in gesprek te gaan over kunst- en cultuuronderwijs. Het concept voor de mini-events is geïnspireerd op het tv-programma First Dates. Zadkine-medewerkers die willen deelnemen matchen we met één van de culturele partners. Zij gaan op 'mini-date' onder het genot van heerlijke drankjes. Zo ontstaan mooie ontmoetingen.'

Het doel van deze mini events is om het interne draagvlak voor cultuureducatie te vergroten. De events zijn daarom gericht op de collega's in de onderwijsteams (docenten,

opleidingsmanagers, directeuren) om hen te laten zien welke mogelijkheden er zijn om onderwijs te creëren met de culturele partners. Zo hoopt Zadkine collega's te prikkelen, enthousiasmeren en inspireren met good practices en hen buiten de begaande paden te laten treden.

MBO Cultuurkaart

Zadkine is nog in gesprek met CJP over of en hoe ze meedoen met de mbo-cultuurkaart. Daar moet op korte termijn over beslist worden. Zadkine deed onderzoek naar uitgaven die nu al plaatsvinden aan culturele activiteiten en die overstijgen eigenlijk al de investering van € 10,50 per student die ze voor de cultuurkaart zouden moeten doen. Dan levert de cultuurkaart hen het dubbele op. Wiecher de Vreeze: 'In theorie is het een heel interessante investering, alleen zit er een hele begrotingssystematiek achter. Want hoe hou je dat dan bij elkaar zonder dat dat leidt tot een extra investering? Dat moet eerst nog helemaal uitgewerkt worden voordat Zadkine mee gaat doen.' Het is work in progress, maar het lijkt de goede kant op te gaan. De Vreeze: 'Het is een buitengewoon kansrijk vehikel, ook omdat je daarmee een soort schatkist aanlegt waarmee je alle cultuur- en kunstactiviteiten kunt financieren.'

5 Conclusie

Organisatie

MBO-instellingen zijn zeer groot en worden door fusies alleen maar groter. In de praktijk heeft één instelling bijna altijd meerdere locaties (gemiddeld heeft een mbo-instelling bijna 7 locaties), die soms ver uit elkaar liggen. Gemiddeld zitten er op een mbo-instelling ruim 8.600 studenten (variërend van 300 tot 32.000) en per locatie gaat het om bijna 1300 studenten. Ter vergelijking: in het voortgezet onderwijs is de gemiddelde schoolgrootte 650 leerlingen. Dus zelfs de gemiddelde locatie van een mbo-school is al twee keer zo groot als een school in het voortgezet onderwijs. Dit betekent wat voor de overkoepelende aansturing en de onderliggende locaties. Een College van Bestuur van een mbo-instelling hangt er organisatorisch boven met daarnaast een aantal overkoepelende ondersteunende diensten zoals onderwijs & kwaliteit, bestuursdienst, financiën en huisvesting. Deze verzorgen in de praktijk de grote kaders en de onderliggende locaties concretiseren deze en zetten deze naar hun hand. De locaties hebben eigenlijk altijd hun eigen bedrijfsvoering, vaak gevormd door een locatiedirecteur en onderwijsteams. Ze krijgen (en nemen) veel ruimte om invulling te geven aan het onderwijs en dus ook m.b.t. algemene vorming. Maar we zien wel verschillen. Bij sommige instellingen lijkt het alsof de overkoepelende diensten wat nadrukkelijker hun stempel drukken op de richting met betrekking tot de algemeen vormende opdracht.

Missie en visie ten aanzien van algemene vorming

In de algemene visie en missie komt bij alle gesproken ROC's de drievoudige opdracht terug, vaak in termen als voorbereiden op het beroep, op het werk en op het leven. De algemeen vormende opdracht hangt samen met een visie op goed burgerschap en deze wordt vaak gekoppeld aan zowel de visie op hoe te functioneren als (goed) mens als de visie op hoe (goed) te functioneren in de maatschappij. Hierbij komen de volgende aspecten terug: individuele ontwikkeling, persoonswording en talentontwikkeling aan de ene kant en maatschappelijke normen en waarden als inclusief, tolerant, democratisch en sociaal aan de andere kant. We zien hierin een verschil in nadruk tussen de ROC's. Bij een deel van de ROC's ligt de focus meer op de maatschappelijke waarden gekoppeld aan het beroep, werk en vitaliteit en de regio en bij andere meer op de persoonswording, brede vorming en persoonlijk geluk.

Missie, visie en beleid ten aanzien van kunst en cultuur

In de missies, visies en het overkoepelende beleid van deze 7 ROC's komen nergens de woorden kunst en cultuur terug. Maar alle ROC's zien kunst en cultuur wel als een belangrijk middel om te werken aan algemene vorming. Ze zetten allemaal kunst en cultuur in om moeilijke thema's bespreekbaar te maken: diversiteit en inclusie worden het vaakst genoemd. Maar ook empathisch vermogen komt vaak voorbij: kunst en cultuur kunnen een nieuwe en andere blik op de wereld aanreiken. Maken en meemaken brengen nieuwe perspectieven: je gaat de dialoog aan met de ander, jezelf en de wereld. Daarnaast noemen ROC's de verbindende kracht van kunst en cultuur, die zorgt voor saamhorigheid tussen studenten en docenten. Dit biedt de ruimte om open te staan voor anderen en andere perspectieven. Kunst en cultuur kunnen ook een essentiële bijdrage leveren om te komen tot kritische reflectie.

Kunst en cultuur worden gezien als middel om te oefenen met persoons- en burgerschapsvorming. Het gaat dan om competenties die nodig zijn om op een goede manier met anderen om te gaan en om bij te dragen aan de samenleving, de democratie en de gemeenschappen waarin de leerlingen (nu en later) leven.

Binnen de algemeen vormende opdracht zien de ROC's kunst en cultuur niet alleen als middel, maar ook als een doel. Alle ROC's noemen het bijdragen aan culturele en creatieve vorming als doel van de algemeen vormende opdracht. Hierbij gaat het over creatieve talenten ontdekken en ontwikkelen en over culturele vorming. Vanuit de gedachte van gelijke kansen vinden de ROC's het belangrijk dat iedereen in aanraking komt met kunst en cultuur (culturele en creatieve vorming) als kennismaking en als startpunt voor talentontwikkeling. Want dat is nu nog niet voor alle studenten op het mbo weggelegd. ROC's koppelen dit veelal aan burgerschap.

De waarde die de geïnterviewden aan kunst en cultuur toeschrijven voor algemene vorming is heel divers. Kunst en cultuur worden niet alleen opgehangen aan het vak burgerschap. Burgerschap is een logische plek, maar kunst en cultuur komen op veel meer plekken terug. Cultuur-educatie wordt gezien als een doel vanuit de gedachte van gelijke kansen op kunst en cultuur en talentontwikkeling en als een belangrijk middel om te werken aan life skills, burgerschap, verbinding en persoonsvorming.

Kunst en cultuur in de praktijk

Hoe geven de ROC's daadwerkelijk handen en voeten aan deze mooie woorden over de waarde van kunst en cultuur? Hoe doet de overkoepelende organisatie dit als dit niet vastligt in de missie en visie? Dit gebeurt bijvoorbeeld door ondersteuning van overkoepelende diensten en projecten en een practoraat. Op deze plekken komen kunst en cultuur terug: soms in de vorm van beleid, visie, projectsubsidie en soms in uren van medewerkers. Van daaruit worden de onderliggende locaties aangestuurd, docenten en directeuren gestimuleerd en verleid om (nog) meer met kunst en cultuur en de culturele sector (samen) te werken.

Alle mbo-instellingen zien kunst en cultuur (en de culturele sector) als een middel waarmee je belangrijke life skills kunt oefenen (zoals empathisch vermogen, verbeelding, creativiteit en kritisch denken). Daarnaast zetten zij kunst en cultuur ook vaak in om verbinding te maken tussen mensen, om moeilijke gesprekken en onderwerpen aan te gaan (zoals racisme, pesten en fake news) en om een open blik te krijgen. De ROC's zetten het ook in als middel om op een andere manier aandacht te geven aan burgerschapsthema's als vrijheid, democratie, diversiteit en macht. Vaak is burgerschap de plek waar hiervoor nog (enige) ruimte is. Een aantal instellingen plaatst kunst en cultuur in een grotere context van persoonlijke ontwikkeling / bildung van de studenten. Dit laatste staat dan vaak wel in de visie en missie en wordt vanuit de overkoepelende organisatie ondersteund. Hier is een haakje voor kunst en cultuur, omdat je hiermee bij uitstek in gesprek kunt komen met jezelf en de wereld. Bij twee ROC's is kunst en cultuur belegd bij een cultuurcoördinator die hier (overkoepelend) uren voor heeft.

MBO Cultuurkaart

Het ministerie van OCW stelde in 2022 vijf miljoen euro cultuurgeld beschikbaar voor het mbo in de vorm van een MBO Cultuurkaart. Dit betekent dat er voor de pilotperiode van twee jaar per student € 21,- beschikbaar is (€ 10,50 van de school aangevuld met € 10,50 van OCW) waarmee docenten aanbod van culturele organisaties in de lessen kunnen gaan integreren voor bijvoorbeeld burgerschap. De twee doelen van de MBO Cultuurkaart met budget zijn de culturele ontwikkeling en burgerschapscompetenties bij mbo-studenten bevorderen.

De MBO card wordt omarmd door vijf van de zeven geïnterviewde ROC's, Vier hiervan doen zelfs mee met al haar studenten. De andere twee hebben het nog in beraad. De twee ROC's die nog niet meedoen zijn nog niet volledig overtuigd dat de (extra) investering, meer oplevert dan wat het ze gaat kosten. Bij het KWIC komt dit omdat in hun opzet een groot deel van het aanbod van kunst en cultuur, wordt gemaakt voor en door de eigen studenten en medewerkers. Wat niet helemaal goed lijkt te matchen met de systematiek van de kaart.

Op moment van interviewen was er voor de helft van alle studenten op de ROC's, dus per student, € 21,- beschikbaar om te besteden aan culturele activiteiten. Dit betekent voor vier ROC's een eigen investering van ruim € 700.000,- in 2023 en 2024 (noot: bedragen van het ROCvA-F zijn op verzoek niet meegenomen). Door de verdubbeling door het ministerie is er dus een kleine 1,5 miljoen euro beschikbaar voor culturele activiteiten voor bijna 67.000 studenten van deze vier ROC's (zie tabel 1).

Tabel 1 Stand van zaken MBO Cultuurkaart bij mbo-instellingen

	Albeda	Firda	Graafschap College	Koning Willem I College	ROC Amsterdam en Flevoland	ROC Noorderpoort	Zadkine	Totaal
MBO Cultuurkaart pilot	ja	ja	ja	nee	deels	ja	nog niet	
Investering ROC In €	229.162,5	238.518,0	95.287,5	0,0	Niet gedeeld	139.975,5	0,0	702.943,5
Totaal beschikbaar in €	458.325	477.036	190.575,0	0,0	Niet gedeeld	279.951,0	0,0	1.405.887
Aantal studenten MBO Cultuurkaart	21825	22716	9075	0	Niet gedeeld	13331	0	66947
% studenten dat meedoet	100 %	100 %	100 %	0 %	Niet gedeeld	100 %	0%	48 %
Totaal aantal studenten	21825	22716	9075	17579	37966	13331	17093	139585

De vijf ROC's die meedoen aan de pilot geven allemaal aan dat dit als een vliegwiel kan gaan werken. Met de cultuurkaart kunnen de collega's ontzorgd worden. Eén van de respondenten zegt: 'Het is een buitengewoon kansrijk vehikel, ook omdat je daarmee een soort schatkist

aanlegt waarmee je al de cultuur en kunst activiteiten kan financieren.' De coördinatie loopt vaak via de bovenschoolse projectbureaus (practoraat) en dit biedt ROC's de kans om de werkzaamheden uit te breiden. Het budget op de cultuurkaart werkt drempelverlagend en maakt het makkelijker om CJP aanbod onder de aandacht te brengen onder alle sectoren. Het stimuleert om nieuwe avonturen aan te gaan, vaak met het lokale culturele veld. De MBO Cultuurkaart biedt ingangen om de dialoog op gang te brengen. Bij één ROC heeft het meedoen met de pilot ertoe geleid om gesprekken te voeren over de rol die de ROC heeft ten aanzien van kunst en cultuur. Hoe dit geld bij alle opleidingen en studenten terecht komt, is een volgende uitdaging.

6 Aanbevelingen

Mbo-instellingen kunnen kunst en cultuur op verschillende manier inzetten bij de algemeen vormende opdracht. Om te voorkomen dat het bij projecten blijft maar het écht te verduurzamen, is regie, coördinatie, tijd en geld nodig. De ROC's die we gesproken hebben, laten een aantal mooie voorbeelden zien. Mede op basis van deze gesprekken komen we tot de volgende aanbevelingen:

- 1 **Neem kunst en cultuur op in de bovenliggende missie en visie**
Hier ligt een kans voor een ROC om zich uitdrukkelijker op te profileren, ook voor algemene vorming. Algemene culturele en creatieve vorming van de student als belangrijk middel om te werken aan creatieve, wendbare, empathische en kritische personen.
- 2 **Begin een practoraat of maak gebruik van bestaande practoraten**
Een practoraat biedt een kans om een onderwerp voor een langere tijd op de kaart te zetten. Als het practoraat zich richt op algemene vorming, dan is er duidelijk ruimte voor kunst en cultuur als middel om hieraan te werken. Bovendien heeft een practoraat vaak al zijn tentakels in de organisatie, wat het makkelijker maakt om handen en voeten te geven aan de visie.
- 3 **Sluit aan bij bestaande overkoepelende diensten**
De meeste ROC's hebben ondersteunende diensten, zoals de dienst onderwijs & kwaliteit. Dit kan een ingang zijn voor kunst en cultuur. Soms worden hier expliciet zaken rondom kunst en cultuur vastgelegd (zoals beleid, projecten en uren) en programma's ontwikkeld en aange-stuurd.
- 4 **Benut de interne expertise van docenten én studenten**
Veel ROC's hebben creatieve opleidingen met docenten die kunst- en cultuurvakken geven en studenten die in deze sector willen gaan werken. Zet deze studenten en docenten in, ook in andere sectoren. Dit kan leiden tot mooie samenwerkingen tussen verschillende opleidingen. Peer-to-peer-educatie is zeer effectief.
- 5 **Herken de pioniers en omarm ze**
Veel mooie voorbeelden en projecten ontstaan vanuit bevlogen medewerkers die werken aan kunst en cultuur. Omarm en ondersteun dit als CvB. Op alle ROC's lopen dit soort pioniers rond die projecten maar al te graag willen verduurzamen. Geef dit een boost door projecten een vastere plek te geven en financieel te ondersteunen.
- 6 **Stel een cultuurcoördinator aan**
Bij een aantal ROC's is er iemand die de coördinatie op het terrein van kunst en cultuur op zich neemt. Dit bevordert duurzaamheid en borging. Deze persoon, de cultuurcoördinator, kan structuur aanbrengen, beleid maken en zorgen voor een doorgaande lijn. Geef de cultuur-coördinator uren en een opdracht.
- 7 **Werk samen met professionals uit de regionale culturele sector**
Maak gebruik van de expertise van professionals uit de regionale culturele sector. Ze

hebben aanbod of zijn coach of maker in kunst en cultuur. Denk niet alleen aan culturele instellingen, maar ook aan zzp'ers. In Rotterdam ondersteunt de gemeente cultuurcoaches in het mbo. Deze coaches komen vanuit de culturele sector en hebben expliciet de opdracht om verbinding te leggen met de mbo-sector.

8 Doe mee aan de pilot met de MBO Cultuurkaart en zoek investering ook bij de gemeente

Het is duidelijk dat de pilot met de MBO Cultuurkaart een boost geeft om met kunst en cultuur aan de slag te gaan. Het werkt drempelverlagend en stimulerend. Bovendien is het een kans om bestaande projecten te versnellen. De overheid verdubbelt deze investering, maar we zien ook dat sommige gemeenten hierin willen investeren. De drempel voor het ROC zelf wordt dan lager.

Bijlage Overzicht geïnterviewden

ROC	Geïnterviewden
Albeda	Gyzlene Kramer-Zeroual (Programmadirecteur Strategie en Gelijke kansen)
Firda	Koen Vos (Practor Brede Vorming) en Remco Meijerink (Voorzitter van College van Bestuur)
Graafschap College	Edith Bos Huis in 't Veld (Docent kunst en cultuureducatie), Karin Bisseling (Projectleider Sector Zorg, Welzijn & Sport) en Michiel Gerlagh (lid van het College van Bestuur)
Koning Willem I College	Dominique Majoor (lid van het College van Bestuur), Raymond Alexander (directeur ICT & creatief) en Florain Verheijen (cultuurcoördinator)
ROC van Amsterdam en Flevoland	Elvire Biegel (voorzitter bij College Centrum met de portefeuille burgerschap) en Sanne Bekkenutte (senior beleidsadviseur bij de centrale dienst van het ROC).
ROC Noorderpoort	Chris Holman (Practor Burgerschap) en Paul de Rook (lid van het College van Bestuur)
Zadkine	Yin Lauw (Onderwijsadviseur Kunst & Cultuureducatie), Wiecher de Vreeze (Strategisch adviseur persoonlijke ontwikkeling student) en Marloes de Vries (Voorzitter van College van Bestuur)

Colofon

Vormgeven aan kunst en cultuur in het mbo

Inzichten van voorlopers in het mbo over kansen en beleid voor kunst en cultuur

Auteur

Huub Braam

Interviews:

Huub Braam

Lily Lanser

Rozemarijn Schouwenaar

Met dank aan alle geïnterviewden

Uitgever

LKCA

Lange Viestraat 365

Postbus 452

3500 AL Utrecht

030 711 51 00

info@lkca.nl

www.lkca.nl

LKCA wil ervoor zorgen dat iedereen goede cultuureducatie krijgt (op school én in de vrije tijd) en dat iedereen kan meedoen aan culturele activiteiten.

LKCA probeert publicaties zo toegankelijk mogelijk aan te bieden. Neem contact met ons op bij ontoegankelijke informatie via info@lkca.nl.

©LKCA Utrecht, september 2023

LKCA

LKCA wil ervoor zorgen dat iedereen goede cultuureducatie krijgt (op school én in de vrije tijd) en dat iedereen kan meedoen aan culturele activiteiten.

LKCA | Lange Viestraat 365 | Postbus 452, 3500 AL Utrecht | +31 30 711 51 00 | www.lkca.nl | info@lkca.nl